

Anadolu Din ve İnançları Platformu / Kültürel Mirasımızı Sırtlayanlar / Bölüm 4

Hayri Fehmi Yılmaz ile Anadolu Selçukluları

KONULAR: Selçukluların Anadolu'ya gelişi, Selçuklu mimari eserleri, Selçuklular döneminde Anadolu'da Hristiyanlık, Selçukluların dünya tarihindeki yeri.

*Anadolu'nun çok kavimli tarihinin içinde birikmiş somut ve somut olmayan kültürel mirasını yapısal, sosyal, kültürel ve dinsel zenginlikleriyle tanımak ve bir de bu gözle bakmak amacıyla hazırladığımız, "Kültürel Mirasımızı Sırtlayanlar" söyleşilerimizin dördüncüsünde sanat tarihçi ve rehber Sayın **Hayri Fehmi Yılmaz** bize Selçuklular'ı anlatacak.*

"Selçukluları anlarsak bugünü anlamaya yardımcı olabilir."

Türkiye'de tarihi anlatmak en büyük sıkıntılardan biri. İki büyük kol takip etmek gerekiyor. Biri ülkenin en kalabalık grubu olan Türklerin tarihi, Asya'nın içlerinde başlıyor. Ama bir de Türklerin gelmesinden önceki Anadolu'nun tarihi var. Bir tarafıyla Mezopotamya'yı, bir tarafıyla Ege dünyasını, bir tarafıyla Balkanları, bir tarafıyla Kafkasya'yı öğrenmen gerekiyor.

Türk Dünyası Kültür Atlası diye hazırlanan bir çalışmada Türkiye Selçukluları ve beylikleri diye tanımladığımız bu ilk devir beylikleri görüyoruz ve bakın İzmit ve İzmit, İstanbul'a çok yaklaşmışlar. Anadolu yakası İstanbul'un, Selçukluların elinde gibi görünüyor.

Bunları tarih kitaplarından zaten az çok hatırlıyoruz. Ama her biri bir karizmatik lider ve onun etrafında kurulmuş devletler. Ve çok heyecan verici olan 15. yüzyıla kadar devam edenleri de var. Haçlı seferlerinin sonunda Bizans başkentini kaybetti ve İstanbul'da bir Latin Krallığı oluştu. Batı Anadolu'da bir İznik Bizans Krallığı vardı. Trabzon'da Trabzon Krallığı vardı. Anadolu'nun geri kalanında ise Selçuklu Devleti hüküm sürüyordu. O sırada birazcık da Çukurova civarında Filikiye Ermeni Devletleri vardı. Onları unutmamak lazım. İznik Selçukluların ilk başkentiydi. Anadolu Selçuklu tarihinin en enteresan arkeolojik verileri İznik'ten başlıyor. Çünkü beklediklerimizin çok tersi bir şey oluyor. Selçuklular İznik'te şehri teslim edip Orta Anadolu'ya doğru çekiliyorlar. Ama burada kaldıkları o 1080'li yıllardan 1097'ye kadar geçen süre içerisinde İznik kentinde yaşayan Selçuklular bu civara defnediliyorlar. Onlar buradan ayrılınca Bizans orduları Selçukluların mezar taşlarını alıp zarar görmüş, Haçlı kuşatmasında zarar görmüş surlarını restore ediyorlar. Bugün İznik surlarının bir kulesi Selçuklu mezar taşlarıyla örülmüş. Kitabeler Arapça, ama henüz sanatçıları gelmediği için Bizanslı ustalar Selçuklular için mezar taşları yapmış. Kitabelerdeki yazıyı tanımadıkları için onlara verilen metni yazıyorlar fakat alfabeyi tanımıyorlar. Harflerin karakteri Antik çağ ve Orta Çağ, Yunanca-Latince kitabelerindeki üçgen izleri gösteriyor. İsfahan'dan gelen bir

Selçuklu'nun mezar taşı, İsfahani adıyla kaydedilmiş. Dolayısıyla bu taşlar çok uzak coğrafyaları birbirine bağlayabiliyor.

Selçuklu Anadolu'su çok keyifli... Malatya Hekim Han, bir hekimin kervansarayı. 1212 yılında Tabip Ebu Salim bin Ebul Hasan el-Malati'nin **Malatya'daki hekim hanımının kitabesi** bir Selçuklu hekimi için, bir Türk hekimi için yapılmış. Ortası Arapça. sol taraf Ermenice, sağ taraf Süryanice, aynı levha üzerinde bölge halklarının üçünün dilini de koymuş. Bu hoşgörü ortamını gösteriyor. İki dilli, üç dilli bir kitabe gördüğümüzde çok kızıyoruz ya da ülkemize gelen mültecilerin kendi dillerinde yazdıkları kitabeler bizi çok tedirgin ediyor. 13. yüzyılda, 1218'de Anadolu'da bir Selçuklu Kervan Sarayı'nın kitabesinde bu coğrafyanın bütün halklarının anlayabileceği metinler yazılabiliyordu. Sinop Kalesi'nin kitabesi de 1214-15'te üstü Arapça, altı Rumca bir kitabe. Sinop Kalesi'nin tamir kitabesi. Bunların yapıldığı 13. yüzyılda Batı kentlerinde böylesi şeyleri görmüyoruz. Doğuda halkların hepsi kardeşçe yaşamayı bir şekilde başarıyor. Bugün ne kadar birbirimizle kavga ediyorsak da geçmişte ortak bir uygarlık yaratmayı az çok başarmışız. Savaşlar var, yok demiyorum ama şu ortak mirası hazırlamışız. Yani hiç kimse Selçuklu Sultanı'na Rumca da yaz demiyor. Ama o Rum halkına da hitap etmek için böyle bir şey yapıyor.

Ama benim en sevdiğim İhlara Vadisi'ndeki Kırkdamaltı Kilisesi. Hani dedim ya Selçuklu çağında bir sürü kilise inşa ediliyor. Kappadokya'yı gezenlere erken Hristiyanlar buralara sığındı diye anlatıyoruz ama Kırkdamaltı Kilisesi bir Selçuklu Kilisesi. Basileus bir Rum, eşi galiba bir Gürcü. Ama ikisi birden Ayagör diye bir kilise hazırlamışlar. Basileus bir Selçuklu emiri gibi görünüyor ve başında sarığıyla, sırtında Selçuklu kostümleriyle bu beyefendiyi Kırkdamaltı Kilisesi'nde görebiliyoruz. Kitabenin üzerinde Selçuklu Sultanı Mesut'la Bizans İmparatoru Andronikos'un isimleri geçiyor. Bir örnek de Konya'dandır. Konya'da Ak Manastır, en parlak çağını 13. yüzyılda yaşamış Aziz Hariton Manastırı bugün kısmen harap olmuş bir askeri bölgenin içinde. Fotoğraflar Gertrude Bell arşivinden. Orada çok güzel bir kitabe görülmüş, maalesef bugün mevcut değil ama bu manastırın içinde bir Selçuklu mescidi varmış. Konya'nın meşhur evliyası Mevlana burayı ziyaret ettiği için Müslümanlar da ziyaret etmeye başlamışlar. O kadar çok Müslüman ziyaretçisi olmuş ki manastırın içine bir mescit inşa edilmiş. Mescidi Selçuklu vakıflar bağışlamış. İçinde mescit olan bir manastır. batılıya anlatmak zor.

Konya yakınlarında bir manastır, Bizans İmparatoru'nun, İstanbul Patriği'nin ve Selçuklu Sultanı'nın adı geçiyor. Bu manastırda bir de kayalara oyulmuş bir kilise hala duruyor. Şapeller duruyor. Bir de mezar taşı var. Bizans'tan Selçuklulara sığınan bir prensin son hatırası. Johannes Komnenos'un oğlu Emir Lanes, 1297'de bir Selçuklu hizmetinde. Bizans prensinin mezar taşı Ak Manastır'a gömülmüş. Bugün Konya Müzesi'nde korunuyor. Selçuklular Alaaddin Keykubat döneminde

Konya'yı surlarla çevirmişler. Bir kentin ziynetidir surlar. Bu surları görebilseydik çok hoş olurdu ama 19. yüzyılda ne yazık ki ortadan kalkmış. Laborun çizimleri bize çok şey katıyor. Uygarlıklar aşan bir şey bu. Kimindir, sizin mi, bizim mi diye kavgaya etmek bize düşüyor. Selçukluların başkentinde surları hayvanlar, harpiller, filler, ejderhalar, kartallar süslüyor. Bu bir harpi, yani kuş gövdeli, kadın başlı efsanevi yaratık. Selçuklu surlarını süslüyor. Konyalılar bu harpiyi hem yapıyor, hem koruyorlar. Selçuklular gibi bunların hepsi yuvarlak bir surat ve hafif çekik gözlerle sahipler. Bu galiba Tulpar, Türklerin kanatlı atı. Ve ejderler, ama bunlar Batı'nın kavgacı kötü ejderleri değil. Bunlar Asya'nın iyi ejderleri. Selçuklularla birlikte buraya gelmişler. Onlar savaşmıyorlar, kötü değil. Dünyayı, kozmozu tanımlayan bir şeyin etrafında çift ejder onu çevreliyor.

Osmanlılardan farklı olarak tüm Selçuklu hükümdarları Konya'daki Alaaddin Tepesi'nde bir kümbete gömülüyorlar. Önünde saray var. Hemen yanında medreseleri var, **Karatay Medresesi**. Her Osmanlı padişahı bir türbeye gömülür, Selçukluların ise hepsi kümbethane denilen Konya'daki bu Sultan Kılıç Arslan kümbetine yan yana gömülmüşler. Geçtiğimiz yıllarda ciddi bir restorasyonla oradaki mumyalar restore edildi. Anadolu tarihi için çok önemli bir nokta burası. Bu muhteşem saray. muhteşem çinilerle süslüydü. Bugün Çinli Köşk'te, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde, Karatay Medresesi'nde bir dizi örnek var. Bu da Kubadabad Sarayı. Selçukluların sarayları da İslam saraylarında hep gördüğümüz bol figürlü atlar, yuvarlak suratlı çekik gözlü arslanlar, kaplanlar ve yine kadın başlı kuş gövdeli efsanevi yaratıklarla dolu.

Bütün bu coğrafyayı, modern dünyaya günümüze bağlayan en önemli halklardan, uygarlıklardan biri Selçuklulardır. Asya'nın içinden bir kavim batıya doğru göç ediyor. Önce İran ve Azerbaycan, sonra Anadolu coğrafyasında çok güçlü bir varlık gösteriyor. Geldiği bölgelerin yerleşik kültürlerini, geldiği coğrafyanın kuzeyindeki o müthiş bozkır coğrafyasının göçebe geleneklerini bu coğrafyaya taşıyor. Bu coğrafyadaki birçok halkın mirasçısı olarak modern dünyaya kadar varlığını devam ettiriyor. Dünya tarihinin en önemli olaylarından biri, Selçukluların batıya göçüdür. Müthiş bir etkileşim içerisine giriyor ve bu coğrafyada Selçuklularla birlikte müthiş bir süreç başlıyor. Dilleriyle ve kendi kültürleriyle müthiş bir uygarlık yaratmayı başarıyorlar.

Bu coğrafyaya neden geldiklerini anlamak zor. Bazı modern araştırmacılar onların Hazar Denizi'nin doğusunda toplandığını, Türkçe konuşan halkların, Oğuz kolunun yavaş yavaş İslamlaştıktan sonra batıya doğru göç etmeye başladıklarını, hatta kendilerine yeni bir yurt aradıklarını o yüzden geldiklerini söylüyor. Ekseriyetle göçebe olan bu halklar doğularında bulunan bir takım halklar tarafından sıkıştırıldılar ve onlar da güneye doğru göç etmek zorunda kaldı. Ama bir süre sonra İran coğrafyası onlara yeterli gelmedi. Doğu ve Orta Anadolu bölgeleri özellikle

bozkır, bu halkların yaşaması için çok elverişliydi. Orta Asya'daki yurtlarıyla paralel birçok özelliğe sahipti. Onlar da bu bölgeye göç ettiler. Ve bu coğrafyada ilginç bir devlet oluştu. Biz onu yine modern dönemde Anadolu Selçukluları diye isimlendiriyoruz. Türkiye Selçukluları da diyoruz ama onlar kendilerini Rum Selçukluları yani Roma'nın Selçukluları demeyi tercih ediyordu.

11. yüzyıldan itibaren bu coğrafyaya girdiler. Ama sandığımızın aksine 1071'de değil, ondan önce de bu bölgeye, özellikle yaylalara geldiler. Onlar kentlerden çok kırsal alana, özellikle de yaylaların olduğu bölgelere ilgi duyuyorlardı. Dolayısıyla da yazılı kültürle uzak kaldılar. Ama son yıllarda Türkiye'de yapılan kazılarda çok ilginç veriler ortaya çıktı. Akarçay Höyük'te yahut Olus Höyük'te ki bizim arkeologlarımız artık çok sistemli ve çok geniş perspektifli kazılar yapıyorlar. Aslında bambaşka dönemleri kazan hocamız bize Selçuklularla ilgili inanılmaz veriler ortaya koydu. Malazgirt Savaşı'ndan çok önce bu bölgeye gelmişler, yerleşmişler ve hatta ölümlerini buraya gömmeye başlamışlar. Tabii çok büyük bir kırılma noktası, Malazgirt Savaşı'ndan sonra bölgeye çok kalabalık Türkmen grupları göç etti. Bunların bazıları kendi karizmatik liderlerinin etrafında şekillendiler, bu coğrafyada bir takım devletler kurdular. Bunları biz beylikler diye anmayı tercih ediyoruz ve işte Bunlar Anadolu'nun her değişik bölgesinde. Bazıları çok kısa ömürlü. Bir ya da iki yöneticisini biliyoruz. Bazıları birkaç asır devam edecek büyük devletlere dönüşen birçok beylik kuruldu. Bunlara beylik demek adet ama hakikaten tam haliyle devlettir bunlar. İşte Artuklular, Saltuklular, Mengücekliler, Danışmendliler en büyüklerinden biriydi. Bir Maçoğulları, Belki Batı Anadolu'da çok ilginç Çakah ve Tanrı Vermiş Beylikleri. Bunlar bir anda Anadolu'da hızla geliştiler ve ilginçtir, Malazgirt Savaşı'ndan hemen sonra Anadolu'nun batı kıyılarına kadar ulaşmayı başardılar. Onların bu batıya doğru hızlı ilerleyişi bir anda Anadolu coğrafyasının da ele geçirilmesini sağladı. Hem İranlılar hem Araplar uzun seferler düzenlediler. Büyük savaşlar verdiler ama bu coğrafyada kalıcı olmadılar. Ama Selçuklular enteresan bir şekilde çok hızla bütün Anadolu coğrafyasını çok kısa bir sürede ele geçirmeyi başardılar. Bu dünya tarihinin en önemli olaylarından biridir. Bir sürü başka olayı da tetikledi. Haçlı Seferleri başladı bu süreç içerisinde. Selçuklular 1080'li yıllarda İznik'te bir başkent, sahip oldular. Haçlılar Selçukluları çok şaşırttı, ama Bizanslıları da şaşırttı. Çünkü bu coğrafyanın halkları az çok ötekiyle yaşamayı bir şekilde kabullenmişti. Birbirleriyle sürekli bir etkileşim içerisindeydi. Ama Batı'dan gelenler onlara hem çok kaba hem de birçok açıdan hoşgörüsüz göründüler. Bunun neticesinde Haçlı seferlerinin doğduğu çok ilginç bir süreç başladı. Bu Anadolu coğrafyasında Selçukluların kurduğu devletin sekteye uğramasına neden oldu. Haçlıların bu coğrafyada ilk ele geçirdiği kent İznik kenti oldu. Selçuklular bu kenti yeni fethetmişler. 10-15 senedir oradalar. Şehir nüfusunun mühim bir kısmını Hristiyanlar oluşturuyor. Batıdan gelen büyük bir Hristiyan ordu bu kenti kuşatıyor. Kentin Hristiyanları müslüman Selçuklularla

birlikte kenti kuşatanlara karşı kentlerini savunmaya çalışıyorlar. Teslim olmuyorlar. Bu bana çok enteresan geliyor. Selçuklulardan ok kullanmayı öğrenmişler. Ama bu arada hemen şunu da hatırlatayım. Sanılanın aksini, Selçuklulardan birçok insan Batı'ya da geçiyor, Bizans'a da geçiyor. O kadar çok Selçuklu batıya geçiyor ki onlardan bir grup Türkopol diye anılıyor. Bir kısmı da Balkanlardan gelen Türkçe konuşan halklar. Onlardan ilk kez 1097'deki savaşta bahsediliyor.

Selçuklularda bir prens rahatsız olursa iktidar savaşını kaybederse Bizans'a sığıyor, Bizans'tan biri kaybederse Selçuklu'ya sığıyor. Hiç şüphesiz aralarında büyük savaşlar var. Birbirleriyle rekabet halindeler, mücadele halindeler. Birbirlerinin düşmanı gibi ara ara görünüyorlar ama sık sık da müttefik oluyorlar. Bazen Danişmentlilere karşı Selçuklular ve Bizans bir araya geliyor. Bazen Danişmentliler ve Selçuklular bir araya gelip Haçlılara saldırıyor. Yani kimin ne zaman nasıl bir araya geldiğini takip etmek kolay değil. Saflar çok net belirlenmemiş. Ama şunu da unutmayın. Avrupa'nın içerisinden binlerce insan Anadolu içlerine geliyor. Birkaç Haçlı seferi Anadolu'dan geçiyor. Buraya bir sürü şeyin gelmesini sağlıyor, buradan bir sürü şeyin gitmesini sağlıyor. Bu arada 13. yüzyıla doğudan Moğol tehlikesi başlıyor. 1243'te artık Asya'nın içlerinde başlayan ikinci bir büyük imparatorluk yeniden bu coğrafyanın bir parçası oluyor. Bu sefer Selçuklular Moğollara tabi bir devlete dönüşüyor. Anadolu'nun en parlak çağlarından biri yaşanıyor. Siyasi ve askeri açıdan sıkıntılı ama muhteşem binalar inşa ediliyor. Olağanüstü insanlar yetişiyor. Hakikaten bugünkü Türkiye'yi de şekillendiren bir sürü şey o yüzyıllarda beliriveriyor. Selçuklu ülkesi hep bir şefkat ve merhamet ülkesi olarak hatırlanıyor. Evet, hiç şüphesiz savaşlar var, mücadele var, yobazlık var, ama bu arada inanılmaz etkileşim var ve Selçuklu coğrafyasında çok enteresan insanlar şekilleniyor. Bugün Türkiye halkının kültüründe çok özel yere sahip olan bir sürü şey tam bu yüzyıllarda ortaya çıkıyor. Mesela Endülüs'ten İbnül Arabi geliyor. Bugün bile "Anadolu'da Tasavvuf" deyince ne kadar önemli bir isim... En doğudan modern Afganistan'dan Mevlana ve ailesi Moğolların baskısıyla bu coğrafyaya geliyor.

Ben bazı restorasyonlarda danışmanlık yapıyorum. Arkeoloji Müzesi kontrolünde bir kazı yapılıyor. Çalışan ustalar bir tarafıyla tanıdık, bir tarafıyla uzak bir dil konuşuyorlar. Nerelisiniz diye sordum. Afganız, Tacik'iz, Afganistan'dan geldik. "Bizim" dediler "çok meşhur bir hemşehrimiz Belh'den Türkiye'ye geldi, belki tanırsın". Belh kentinden, **Mevlana**'nın kentinden gelmişler. İstanbul'da Osmanlı'nın sonlarında inşa edilmiş bir iş hanının restorasyonunda çıkan Bizans kalıntıları kazan Afganlı çalışanlar. Bugünkü Anadolu'yu şekillendiren en önemli isimlerden biri Hacı Bektaş Veli, yine Selçuklu kültür coğrafyasından çıkmış bir isim. Ve tabii şunu da unutmamak lazım, Nasreddin Hoca, 13. Yüzyılda yaşamış, Akşehirli yahut Sivrihisarlı. Bunların hepsi de bu coğrafyanın anonim isimlerine dönüşüyor.

Komşu halkları da etkiliyor. Molla Nasreddin olarak Uygur coğrafyasına, Çin'e, Özbeklere, Uygurlara kadar gidiyor. Hacı Bektaş'ın öğretisine benzer inançları yaşayanlar bir tarafta Balkanlara, bir tarafta Afganistan'a kadar savruluyorlar, dağılıyorlar. Selçuklular arkalarında çok derin izler bırakmayı başaran bir halk. "Anadolu Selçuklu Yapı Envanteri" isimli bir projede görev almıştım. Selçukluların yapılarını ve Selçuklu uygarlığını tanıtmayı hedefledik. Bir web sitesi hazırladık. Selçuklularla ilgili birçok ilginç hikaye bulduk. Orta Çağ İslam kaynakları ülkeleri tanımlamayı seviyor. Mesela Suriye, bir kudret ve ihtişam ülkesi. Mısır, zenginlik ülkesi. Irak aynı şekilde zenginlik ve güç zimgesi. Selçuklu'yu, Rum Selçuklularının memleketini ise merhamet ülkesi olarak tanımlıyorlar. Müslümanlar hiç şüphesiz, ama Hristiyanlar da huzur içinde bu ülkede yaşıyor. Azımsanmayacak sayıda kilise inşa ediliyor. Hatta Kapadokya'daki kiliselerin birçoğu Selçuklu çağının hatırası. Tolga Uyar isimli çok kıymetli bir hocamız var. O mesela Fransa'da. 13. yüzyıl Kapadokya manastırlarını çalışmış. Selçuklu ülkesinin kiliseleri çalışılrsa çok ilgi çekebilir. Kaynaklar bize çok ilginç şeyler anlatıyor. Malatya'nın Süryani patriğinin Selçuklu sultanını büyük bir hoşgörüyü karşıladığını, Sultan Malatya'ya yaklaştığında Patrik'in beraberindekilerle birlikte haçlı sancakları ile dışarı çıktığını, hatta bazı ulemanın bundan rahatsız olduğunu söylüyorlar. Ama Sultan ses çıkarmıyor, çünkü Patrik Sultan'ın Bizans'la yaptığı mücadelelerde dua da ediyor. Aynı coğrafyayı, ortak coğrafyayı paylaşmanın getirdiği farklı bir bilince sahipler. Selçuklular 1308'e kadar bu coğrafyada varlıklarını devam ettiriyor. Selçukluların dağıldığı asırda da yine bu coğrafyada yerel bir sürü devlet ortaya çıkıyor. Çoğu Türkmenler tarafından kurulmuş. Yerli halkların desteği ve iş birliğiyle oluşmuş 50 kadar devlet var. Bunların içerisinde Osmanlılar zaman içerisinde sivrildiler ve 16. yüzyıla doğru diğer devletleri kendi bünyeleri altında birleştirmeyi başardılar. Biz modern tarihi cumhuriyetimize kadar getirirken, Türk tarihini Asya'nın içinde Hunlardan alıyoruz. Anadolu topraklarında Selçukluları ve Osmanlıları seviyoruz. Bu ikisi birbirinin devamı, tabii sonuncusu da Türkiye Cumhuriyeti oluyor. Öbürlerini de yaramaz kardeşler gibi hatırlıyoruz. Ama aslında o bölgelerde Türkmenlerin yerleşmesi, o bölge halklarıyla ilişkiler açısından çok önemli. Para basıyor, hükümdarları adlarına hutbe okutuyorlar. Bir sürü ilişkileri var. Komşu devletlerle anlaşmalar imzalıyorlar. Dolayısıyla da onları da bir devlet olarak görmek mümkün. Ben açıkçası güzel sanatlarda bu yerel izleri çok görüyorum. Mesela Mengücekliler, ki bu devletlerin en küçüklerinden biri ama Divriği'de muhteşem şeyler yaratıyor. **Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi** neredeyse benzersiz. Selçuklu çağının bu yaratıcı gücü bana çok enteresan geliyor. Mengüceklar'ın bu hayal edilemez güzellikteki yapısı, ne Selçuklular'da, ne bu coğrafyanın daha eski halklarında var. Ermeniler'de, Gürcüler'de, Bizans'ta var. Ne geldikleri coğrafya İran'da var, ne Kafkasya'da var. Muhteşem bir sanatçı grubu ve onlara inanan bir lider var. Hiçbir yerde olmayan bir şeyi sipariş etmek öyle kolay değil. Anadolu'ya

kümbet denilen mezarları getiriyorlar. Asya'nın içlerinden İslam'la karışmış, İslam öncesi Türk gelenekleri de hatırlatan çok ilginç mezarlar bunlar. Mumyalanarak defnediliyorlar. Hem Müslümanlar, hem mumyalılar. Yani dünyadaki birkaç büyük mumya geleneğinden birini bu coğrafyada yaşıyorlar. Bir Müslüman toprağa defnedilir ve hemen toprakla karışması beklenir, ama Selçuklular beklemiyorlar. Büyüklerini mumyalayıp onların türbelerin altındaki cenazelik ya da mumyalık denen yerlerde kalmasını istiyorlar. Anadolu mumyacılığı bu anlamda çok ilginç. Medreseler inşa ediliyor. Selçuklu muhteşem camiler yapıyor, ama açıkçası başyapıtları dersiniz Orta Çağ'da neredeyse benzersiz kervansaraylar inşa ediyorlar. Modern dünyanın seküler insanına çok cazip geliyor. Çinileri de muhteşem. Kendilerine has bir çini gelenekleri var. Asya'dan, İran'dan ve Irak'tan çok şey getiriyorlar. Suriye Selçukluları çok etkiliyor. Birçok Suriyeli sanatçı Anadolu Selçuklu coğrafyasında çalışıyor.

Modern çağda Suriyeliler bir kez daha bu coğrafyaya geldiler. Bazı insanlar sanki çok uzak insanlarmış gibi türlü söz söylüyorlar. Halbuki biraz evvel de söyledim bu coğrafyanın kaderidir, her yerden insanlara geliyor. Bugün de Afrika'nın kuzeyinden, Asya'nın içlerinden, her yerden misafirimiz var. Kim bilir onların içinde de ne İbnül Arabiler, ne Mevlana'lar var. İnşallah mültecilerimize iyi davranmayı öğreniriz. Çünkü bu acılar ve sıkıntılar bazen insan türünün olağanüstü şeyler yaratmasına yardımcı oluyor. Selçukluları anlarsak bugünü anlamaya da bize çok yardımcı olabilir diye düşünüyorum.

Çok sayıda kaynağımız var, güzel tezler yapılmış. gok.gov.tr'den herkes indirip bakabilir. Dostlarımıza da tavsiye ederim.